

FTAMP 04.51.67
ӘОЖ: 396.9

DOI 10.47649/vau.2022.v65.i2.13

С.К. Нысанова¹ , В.К. Наурызова^{1*} , Ж.Ж. Жағыпар¹ ¹Х.Досмухамедов атындағы Атырау университеті
Атырау қ., 060011, Қазақстан Республикасы*e-mail: veneran8282@mail.ru

ӘЙЕЛДЕРГЕ ҚАТЫСТЫ МЕМЛЕКЕТТІК САЯСАТТЫҢ НЕГІЗГІ БАСЫМДЫҚТАРЫ

Аңдатпа. Мақала барысында гендерлік теңдік туралы түсінік берілген және әйелдерге қатысты мемлекеттік саясаттың негізгі басымдықтары бойынша Қазақстандағы қазіргі заманғы гендерлік саясатқа шолу жасалған, гендерлік теңдік рейтингінің деректері келтірілген, Парламенттегі әйелдердің әлемдік және республикалық деңгейдегі үлесіне талдау жасалған. Қазақстан Республикасындағы гендерлік саясат тұжырымдамасының негізгі бағыттары белгіленді. Гендерлік теңдік әйелдердің елдің саяси, экономикалық және әлеуметтік өміріне белсенді қатысуын қамтамасыз етудегі маңызды құрамдас бөлік болып табылады. Қоғамдық-саяси саладағы гендерлік теңдік мәселесі мұқият сипатталған.

Бүгінгі күні қоғам алдында тұрған өзекті және әлеуметтік маңызды міндеттердің бірі гендерлік саясат. Гендерлік саясат әр елде әркімнің жүзеге асады. Гендерлік саясатты қолдау біздің еліміздеде бірінші орында. Гендерлік саясаттың жүзеге асыруын ілгерілету мақсатында біздің ойымызша әйел адамдарға заңмен қандайда бір жеңілдіктер қарастырылу керек. Егер әйел адамдарға көмек көрсетілетін болса, еліміздің гендерлік саясаты да ілгерілей түседі деген ойдамыз.

Мақалада Әйелдерге қатысты кемсітудің барлық түрін жою жөніндегі конвенция, Бала құқықтарын қорғау жөніндегі конвенция, БҰҰ-ның нәсілдік кемсіту жөніндегі халықаралық конвенция., отандық және шетелдік ғалымдардың еңбектерін пайдалана отырып, тақырыпта Қазақстан Республикасының әйелдерге қатысты мемлекеттік саясаттың негізгі басымдықтары айтылған.

Негізгі сөздері: гендер, теңдік, гендерлік саясат, әйелдер, қоғамдық татулық.

Кіріспе. «Гендер» ұғымы әйелдер мен ерлердің тең мүмкіндіктері мен тең құқықтары. Бұл кең мағынада қарастырылады. Басқалары гендер - бұл әйелдердің билікке деген ұмтылысы деп түсінеді. Ал шын мәнінде, бұл кең және өзекті мәселе деп айтуға болады, мұнда ерлер мен әйелдердің сұрақтары, яғни екі жыныстың теңдігі болып табылады. Қоғамда әйелдердің проблемалары бар екені сөзсіз, сондықтан әлемдік қоғамда әйелге үлкен көңіл бөлінеді.

Бүгінде гендер әлеуметтік байланыстардың, білім берудің, ғылымның, мәдениеттің, әлеуметтік саясаттың әлемдік жүйесінде жаңа пайымның үлгісі, қоғамдық қатынастар мен өзіндік әрекеттің жаңа моделі ретінде қабылданады.

Гендерлік теңдік - бұл күшті және әлсіз жыныс арасындағы құқықтарда теңдік мақсатына қол жеткізуді білдіретін тұжырымдама. Бұл қоғамның әйел заты мен ерадам қатынасындағы ұқсастықтар мен айырмашылықтарды, олар ойнайтын әртүрлі әлеуметтік рөлдерді тең бағалауы, адам құқы мен мүмкін болатын жағдайларды атқару үшін тең жағдайлар арқылы тең мәртебеге ие болуы.

Жоғарыда айтылған түсініктерді халықаралық құқықта да гендерлік теңдік әйел құқықтарына қатысты деп санайды. Біріккен Ұлттар Ұйымы: «мақсат әйелдердің құқықтарымен оңай байланысты және әйелдер ерлермен тең құқықтар мен мүмкіндіктерге ие болмаған қоғам ешқашан тұрақты дамуға қол жеткізе алмайды» дейді [1, 16.]. Бірікке н Ұлттар ұйымының мәліметіне сүйенетін болсақ, жанұядағы зорлық зомбылықтан, біржыл ішінде көз жұмған

әйелдер саны 500-ге жетеді екен. Мұндай жағдайда, гендерлік теңдікті ілгерілетуді қоғам елдің түрлі салаларда барынша өркендеуіне шақыру ретінде қабылдауға тиіс.

Ұзақ уақыт бойы теңдік негізінен әйелдер мәселесі болып саналды. Бірақ егер теңдік мәселесін талдағаннан кейін, бұл мәселе ерлердің де проблемасы деген қорытындыға келуге болады. Осылайша, ерлердің көпшілігі өздерін еркек емес, адам тұқымының өкілдері ретінде қарастырады. Гендерлік немесе ерлердің шовинизмі демократия мен өркениетті қоғам мен дамып келе жатқан мемлекетке сәйкес келмейді. Теңдік мәселесі-бұл негізгі мәселе, біз қандай қоғам құрып жатырмыз деген сұрақ. Гендерлік көзқарас ескеріле отырып салынған қоғам құрылымдары толық әйелдердің экономикалық және әлеуметтік қатысуы үшін жүйелі кедергілерден босатылғанына қарамастан, әйелдер жынысына сәйкес ашық кемсітушілікке ұшырайды.

Зерттеу материалдары мен әдістері. XX ғасыр әлемнің көптеген мемлекеттерінде еразаматпен әйелзатының теңдігі деп жарияланды, осыған байланысты әйелдер өмірдің әртүрлі салаларында айтарлықтай жетістіктерге жетті және осы сәттен бастап әйелдер құқығының жасырын немесе жанама бұзылуы деп сипаттауға болатын кезең басталады, оны талдау және зерттеу әлдеқайда қиын, өйткені әйелдер құқығының бұзылуы көп жағдайда айқын емес. Ресми түрде, мемлекет барлық қызмет саларында ерлер мен әйелдердің теңдігін мойындайды, бірақ іс жүзінде бұл принципті іске асыру әрдайым қамтамасыз етілмейді, бұл әйелдер құқығын мәдени, қоғамдық және экономикалық шектеулерге байланысты [3, 34 б.].

Әлемдік қоғамдастықтың барлық елдері үшін гендерлік теңдікке қол жеткізудің бірыңғай стандарты жоқ. Алдына осындай мақсат қойған әрбір ел өзінің тарихи, мәдени және саяси тәжірибесін ескере отырып, осы күрделі жолда бірегей жұмыс жасайды. Осы мезгілде барлық елдерде ерлердің әйелдерге үстемдік етуінің тарихи қалыптасқан стереотипі өзгеріске ұшырауда. Өнеркәсіптік дамыған және әлеуметтік бағдарланған елдердегі деректер негізінде әйел адамдар өзінің құқығы мен мүмкіндіктері мәселелерінде ерлермен теңдікке қол жеткізді, мысалы, «Парламентаралық Одақ» халықаралық парламенттер ұйымының статистикалық деректері бойынша соңғы үш жылда әлемдік Парламенттегі әйелдердің үлесі айтарлықтай өсті.

БҰҰ Жетілу программасының 2014-2017 жыл аралығына жасақталған Гендер бойынша стратегиясында осы стратегия миссиясының негізгі бағыты әйелдердің мүмкіндіктерін кеңейту, олардың құқықтарын көтермелеу және қорғау арқылы кедейлікті жоюға және гендерлік теңсіздікті қысқартуға өз үлесін қосу болып табылады. БҰҰДБ гендерлік теңдікті ілгерілетуге және әйелдердің өмірін айқындайтын даму үдерістерінде көшбасшы ретінде осылардың құқығы оның мүмкіндік негізін кеңейтуге әлемді неғұрлым инклюзивті, тұрақты және серпінді етіп қарастырады [4].

Қазақ еліндегі ерлер мен әйелдер ортасындағы қоғамдық және әлеуметтік қатынастарда тарихи қалыптасқан гендерлік теңгерімсіздікті еңсеру кезінде салмақты нәтижелерге қол жеткізді. Тарихи тұрғыдан алғанда, елде әйелдер құқығын шектеу ер адамдар үшін олардың қызмет саласы қоғамдық, ал әйелдер үшін жеке болып анықталуымен байланысты болды. Демек, әйел әлемі - бұл неке, балалы болу, үй шаруашылығы (үй жұмысы), әйелдің саяси, әлеуметтік өмірдегі рөлі жайлы сөз қозғаудың қажеті жоқ. Көшпелі мәдениет, оның ырғағы мен басымдықтары тұрғысынан әйел өзінің шынайы табиғи бейімділігі мен бейімділігін толық жүзеге асыра алмады. Көшпелі әлем ерлер, соғыстар, батылдық, батылдық пен күш әлемі болып саналды. Осының салдарынан еңбек бөлінісі әйелге көп уақыт жұмсап, оны сарқылуына әкеп соқтырған барлық үй кәсіпшіліктерін жүктеді [5, 21 б.].

Гендерлік теңдіктің рөлін халықаралық қоғамдастық елдердің саяси күн тәртібінде айқындаушы деп таниды. Гендерлік теңдік мәселесі бүгінгі күні әлемдегі прогресті бағалаудың

тиімді құралы болып табылатын дамудың түйінді индекстеріне интеграцияланған: Адами даму индексі, гендерлік даму индексі, гендерлік теңсіздік индексі, ОДМ Гендерлік индексі, әлеуметтік институттар мен гендерлік проблемалар индексі, гендерлік алшақтық индексі және мұны гендерлік теңдіктің маңыздылығын мәлімдейтін құрылымдардың мәртебесі де дәлелдейді оның ішінде БҰҰ, ЭЫДҰ, ДЭФ, Дүниежүзілік банк және т.б. бар.

Тәуелсіздік алғаннан кейінгі жылдарда еліміздегі ерадам мен әйелдердің құқығы мен заңди мүдделерін қорғау жағдайында белгілі бір жетістікке қол жеткізді. Бұл прогрестің артында мемлекет пен қоғамның имиджі үшін маңызды қабылданған құжаттар тұрды. 1998 жыл Қазақстанның ұйымның конвенциясына қосылуы, Біріккен Ұлттар Ұйымы «Әйел адамға байланысты кемсітудің барлық жолдарын жою туралы», «Әйел азаматшалардың саяси құқықтары туралы», «Тұрмыстағы әйелдің азаматтық алуы жайында» конвенцияларын, Халықаралық еңбек ұйымының, оның ішінде «Құндылығы бірдей еңбегі үшін ерлер мен әйелдерге бірдей сыйақы ұсыну туралы» конвенцияларын ратификациялады.

Қазаки тәрбиедегі жанұяда әйел құқы қорғалмайды деген жоқ. Әйел адамның сабырмен ақылы тең болса, бақытына қарай ер азаматыда сондай болса, әйел заты ер азаматына ғана емес, сондай ақ, барлық ел аймаққа да өзiнiң ықпалын тигiзе алуы керек. Ғалымдардың зерттеру қорытындысына сай қазақ халқының салт дәтүрі бойынша жұбайы өмірден өткен жағдайды, оның артында кәмелеттікке толмаған ұрпақтары қалса, жесірі қайттан тұрмыс құрмаса, онда жесір жұбайынан қалған мүлкіне иелік етуге құқығы болған. Бұрынғы заманда бірнеше әйел алуға мүмкіндік болғасын, мұрагерлікке қалған мүлікті алғашқы болып бәбішеден туған балалар иемдене алады, содан кейінгі кезекте тоқалдан туған балаларына үлестері ұсынылады.

Қазақ әдет-ғұрпына тағы бір көз жүгітсек, қазақ отбасында бәйбішеден бола өмірге келмеген жағдайда, әкенің мирасқоры ретінде, мүлікке бірден тоқалдан туылған балаларына тиесілі болған. Бұрынғы ортада ерлі-зайыптылардың некесінің бұзылуы некен-саяқ болған, алайда еразамат белсіз болған жағдайда, оның сырқаты толыққанды, анық дәлелдермен дәлелденгеннен кейін ғана некені бұзуға рұқсат етілген [6, 44 б.].

Әйелдердің міндеті - дені сау балаларды дүниеге әкелу және тәрбиелеу. Отан тарихында қазақ отбасылары көп балалы болған деген ереже қалыптасқан. Демек, бұған көптеген себептер болды. Дәстүр бойынша, ер адамдар отбасы мен балаларын асырап алды, ажырасулар сирек кездесті, ерлі зайыптылар үйленіп, сенімді түрде үйленді және Құдай бергендей көп бала туа алды. Кейіннен қазақ отбасының біртіндеп дамуы дәстүр бойынша жүрді, онда ата-анасын асырау ең кіші ұлдардың міндеті болды. Теңдік үшін, яғни гендерлік теңдік үшін наразылықтар мен сөз сөйлеулердің белсенді көріністеріне байланысты қоғамның қалыптасқан көзқарастары өзгерді, бұл жыныстардың әлеуметтік рөлдерінің өзгеруіне әкелді, бірақ әйелдің отбасы мен қоғамдағы тағдыры туралы гендерлік стереотиптер мықты болып шықты және оларды жеңу үшін мемлекеттің араласуы қажет. Нақты өмірде әлеуметтік рөлдерді бөлудің қалыптасқан стереотипіне байланысты біз әйелдердің еркектерге қарағанда құқығының аз екенін көреміз.

Қазақ елінде гендірлік саясатты дұрыс, тиімдірек атқару үшін институционалдық, нормативті-құқықтық жүйелі негіз құрылды. Еліміздің қоғамының тыныс – тіршілігінің әртүрлі салаларында гендерлік теңдікті жүзеге асыру мақсатында жоғары мемлекеттік деңгейде гендерлік саясат институты-ҚР Президентінің жанынан «Әйелдер істері және отбасылық-демографиялық саясат жөніндегі» Ұлттық комиссия құрылды және табысты жұмыс істеуде. Республика Президенті жанынан Отбасы, әйелдер мәселелері, демографиялық саясат жөніндегі кеңес құрылды. Қазақстанда Кеңес Президенттің 5.03.1997 жылғы № 3395 өкімімен «Қазақстан Республикасындағы әйел адамдардың жағдайын көтеру мемлекеттік саясатының

Тұжырымдамасы» әзірленді және бекітілді. 1998 жылы Кеңес отбасы және әйелдер істері жайындағы Ұлттық комиссия болып қайттан құрылды.

Еліміздің Президенті, жоғырыда айтылған комиссия Үкіметтің 19.07.1999 жылғы қаулысымен бекітілген ҚР әйел адамдардың жағдайын жақсарту жөніндегі ұлттық іс-қимыл жоспарын әзірледі. 2005 жылы ҚР гендерлік саясат тұжырымдамасы қабылданды, ал 2005 жылы ҚР Президентінің Жарлығымен 2006-2016 жылдарға арналған Гендерлік теңдіктің ұлттық стратегиясы бекітілді. Онда әйелдерді саяси және экономикалық ілгерілету, әйелдердің, ерлер мен жасөспірімдердің ұрпақты болу денсаулығын сақтау, әйел мен балаларға байланысты зорлық-зомбылық жағдайларына қарсы күрес, отбасылық қатынастарда гендерге байланысты теңдікке қол жеткізуді жайындағы ірі іс-шаралар қамтылған. 2009 жылы 8 желтоқсанда «Ерлер мен әйелдің тең құқығының және тең мүмкіндіктерінің мемлекет тарапынан беретін » туралы ҚР Заңы мақұлданды. Осы заңнама ер мен әйелдің тең құқықтарының және тең мүмкіндіктерінің мемлекеттік кепілдіктерін қамтамасыз ету саласындағы қоғамдық қатынастарды реттейді және мемлекет, қоғам өмірінің бар салаларында гендерлік теңдікке жағдай жасауға қатысты негізгі қағидаттармен мен нормаларды бекітеді[7].

Гендерлік теңдік мәселелеріне еліміздің 2010 жылдан 2020 жыл аракезеңге арналған құқықтық саясат тұжырымдамасында назар аударылған. 2009 жылы Қазақстанда «Ерлер мен әйелдердің тең құқықтары мен тең мүмкіндіктерінің мемлекеттік кепілдіктері туралы», «Тұрмыстық зорлық-зомбылық профилактикасы туралы» және өзге де заңдар қабылданды. Заң болмайынша тәртіп те құқықтық қорғалу да болмайды. Америка Құрама Штатының белгілі заңгері – Л. Фридмэн өзінің «Америка елінің құқына кіріспе» атты еңбегінде былай деп көрсеткен: «Құқықтық мәдениет-бұл қоғам өмірінің барометрі, сондай-ақ белгілі бір заңның практикада қаншалықты жиі қолданылатынын немесе бұзылатынын, оны қалай бас тартатынын немесе оны қалай теріс пайдаланатынын анықтайтын әлеуметтік күш. Құқықтық мәдениет жоқ жерде құқықтық жүйе жоқ»[8, 110 б.].

Нәтижелер және оларды талқылау. Халықаралық және отандық құқықтық база гендерлік теңдік мәселелері бойынша қоғамды ақпараттандыру мен оқытуды арттыруға бағытталған бірқатар нормативтік ережелерден тұрады. Қазіргі уақытта қоғамның инновациялық даму және жаңғырту стратегиясын іске асыру шеңберінде гендерлік теңдік мәселелері барлық қоғамдық қатынастарды дамытудың ажырамас құрамдас бөлігі болып табылады. Н.Ә. Назарбаевтың 2012 жылғы 14 желтоқсандағы Қазақстан - 2050 «Стратегиясы» атты Жолдауында гендерлік құқықтар мен мүмкіндіктерді іске асыру қажеттілігі атап көрсетілген.

Дүниежүзілік экономикалық форумның гендерлік теңдік туралы жыл сайынғы жаһандық есебінде Қазақстан Республикасы 2013 жылы әлемнің 146 елінің арасында 32-орынға орналасты. Осы көрсеткіш бойынша біздің еліміз Шығыс Еуропа мен Күнгей Кавказдың барлық елдерінен, сондай-ақ Франция, Қытай, Жапония жоғары орналасқан.

Сонымен бірге, Қазақстанның гендерлік мәселені шешудегі еңбегінің халықаралық деңгейде танылуына қарамастан, бүгінгі күні қалыптасқан жағдай әйелдердің мемлекеттік органдарда шешімдер қабылдау деңгейінде және экономиканың түрлі салаларында жалақысы жоғары жұмыстарда әлсіз өкілдік ететіндігін куәландырады. Шешім қабылдау деңгейінде биліктегі әйелдердің айқын аздығы олардың әділ әлеуметтік қоғам құруға қатысу мүмкіндігін төмендетеді деген мәселе туындайды. Бұл жоғары білім деңгейі жұмыс істейтін маман әйелдерге лауазымдық өсу перспективаларына кепілдік бермейтініне қарамастан. «Орталық органдар мен жергілікті жерлердегі басшы лауазымдарға әйелдер өте әлсіз ұсынылады - ер

адамдарға рұқсат берілмейді, өйткені ол (әйел) ер адамға қарағанда жақсы жұмыс істейтіні бірден белгілі болады», - деп атап өтті Н.Ә. Назарбаев ел әйелдерінің бірінші съезінде[9, 3 б.].

Осыған байланысты әйелдердің еліміздің саяси өміріне қатысуын кеңейту жоспарын әзірлеу жоспарланды. Қазіргі уақытта әйелдерді шешім қабылдау деңгейіне көтеру бойынша 2016 жылға дейінгі іс-қимыл жоспары әзірленді және қабылданды. Екінші ұлттық баяндамада Қазақстан Республикасының «Адамның негізгі құқығы мен бостандығын қорғау саласындағы халықаралық міндеттемелерді орындау туралы» 2013 жылғы 1 қаңтардағы жағдай бойынша мемлекеттік қызметтегі әйелдер саны 48378 адамды (55,7 %) (жалпы саны 91077 бірлік) құрайтыны туралы деректер келтірілген. Саяси мемлекеттік қызметшілер арасындағы әйелдердің үлесі 10% - ды құрайды, оның ішінде Қазақстан Үкіметінде 19 министрдің ішінде 3 әйел (15 %). Бірақ қазіргі уақытта 13 министрдің ішінде 2 әйел бар, олар Денсаулық сақтау және әлеуметтік даму министрлігі, Экономикалық интеграция министрлігі сияқты негізгі бөлімдерді басқарады. Қазақстан Республикасының Парламентінде әйел-депутаттар санының өскені атап өтілді.

Гендерлік теңдік мәселелерін ілгерілетуде әйелдердің қатысу институттары – әйелдердің үкіметтік емес ұйымдары маңызды рөл атқарды, олардың саны тәуелсіздік жылдары айтарлықтай өсті. Бұл көбінесе азаматтық бастамаларды мемлекеттік қолдау шараларымен және әйелдердің мүдделерін ілгерілетуге мемлекеттің мүдделілігімен байланысты.

Бүгінгі таңда Қазақстандағы гендерлік саясаттың негізгі қағидаттары, басымдықтары мен міндеттері 2030 жылға дейінгі отбасылық және гендерлік саясат тұжырымдамасында (бұдан әрі – тұжырымдама) айқындалған. 2019 жылы тұжырымдаманы іске асырудың бірінші кезеңі аяқталды, оның қорытындысы бойынша гендерлік теңдікке қол жеткізу саласындағы ұлттық және халықаралық тәжірибені, қазақстандық қоғамның діни және мәдени ерекшеліктерін жан-жақты ескеретін Қазақстан Республикасында жүйелі және талап етілетін гендерлік саясатты мақсатты жүргізуді атап өтуге болады.

Қазақстан әйелдердің жұмыспен қамтылуының тұрақты деңгейін қолдайды және бұл тұрғыда экономикасы жоғары дамыған елдерді қоса алғанда, көптеген елдерден кем түспейді. Қазақстанда экономикалық белсенді халық құрамында әйелдердің қатысу деңгейі 2018 жылы 64,8% - ды құрады. ХЕҰ ұсынымдарын ескере отырып, Қазақстанда әйелдердің еңбегін пайдалануға тыйым салынатын жұмыстардың тізімін өзектендіру бойынша шаралар қабылданды. Аталған шара әйелдердің ұрпақты болу денсаулығын қорғауға бағытталған. Қазіргі уақытта технологияның дамуымен, өндірістік процестерді автоматтандырумен әйелдердің еңбегін пайдалануға тыйым салынатын кәсіптер тізімі қысқаруда. Сонымен, 2018 жылы мамандықтар тізімі 287-ден 187-ге дейін қысқартылды.

Үкіметтік емес әйелдер ұйымдарының желісі қарқынды дамуда. Бүгінгі таңда әйелдердің құқықтары мен мүдделерін қорғау мәселелерін шешуге 300-ге жуық үкіметтік емес ұйымдар белсенді қатысуда. Кәсіподақтар мен ҰЕҰ-да басшылық лауазымдардың 32,4% әйелдер.

ӘБДҰ елдерінің озық практикасы негізінде мемлекеттік бюджетті гендерлік жоспарлау негіздері енгізілуде. Елімізде Президентінің қасындағы Әйелдер істері және отбасылық-демографиялық саясат жайындағы Ұлттық комиссия Үкіметпен бірлесіп, жергілікті жерлерде бюджет қаражатын жоспарлау және пайдалану кезінде әйелдер мен ерлердің, қыздар мен ұлдардың құқығы мен мүдделерін жан-жақты ескеру мақсатында Гендерлік бюджеттеуді күшейту мәселесін талқылайды. ЮНИФЕМ Ұлттық комиссиямен бірлесіп «Қазақстандағы әлеуметтік (гендерлік) бюджеттер» жобасын іске асыруда.

Гендерлік саясатты іске асыру шеңберінде гендерлік білімге маңызды рөл бөлінген. Қоғамдық санада еліміздің жетекші баспа және телевизиялық бұқаралық ақпарат құралдары мен

әлеуметтік желілер арқылы қоғам өмірінің барлық салаларында ерлер мен әйелдердің шынайы теңдігіне қол жеткізудің маңыздылығын нығайту мақсатында ақпараттық-түсіндіру, ағарту жұмыстары белсенді жүргізілуде. 2018 жылы республикалық және өңірлік БАҚ-та отбасылық құндылықтар мен гендерлік теңдікті ілгерілету тақырыбына 3,1 мыңнан астам ақпараттық-талдамалық материалдар жарияланды.

Қазақстан азаптау мен зорлық-зомбылыққа, әсіресе әйелдер мен балаларға мүлдем төзбеушілік саясатын берік ұстанады. Осыған байланысты БҰҰ азаптаулардың алдын алу жөніндегі кіші комитеті делегациясының 2016 жылғы қыркүйектегі сапарының қорытындылары бойынша ұсынымдардың басым бөлігі ұлттық заңнамаға имплементацияланды. Қазақстан бұл мәселе бойынша БҰҰ шарттық органдарымен белсенді ынтымақтастықты жалғастыруда. 2019 жылы БҰҰ Әйелдерге қатысты кемсітушілікті жою комитетінің 74 сессиясында 5-ші Ұлттық баяндаманы қорғау өтті, оның қорытындысы бойынша Қазақстанның қол жеткізген айқын прогресі атап өтілді.

Сонымен қатар, гендерлік теңдікті жүзеге асыру саласында мемлекет қабылдап жатқан шараларға қарамастан, елімізде гендерлік саясатты іске асыру бірқатар тежеуші факторларға тап болуда. Ер мен әйелдер еңбегіне ақы төлеудегі гендерлік алшақтықты қысқарту мәселелері өз өзектілігін сақтап отыр. 2018 жылы әйелдердің жалақысы ерлердің еңбекақысы деңгейінің 65,8% - ын құрады. Әйелдер арасында жалақы төленбейтін үй және репродуктивті жұмысқа қатысу жоғары болып қала береді. 2018 жылы әйелдердің үй еңбегіне орташа тәуліктік шығындары ерлердегі 5,9 сағатқа қарағанда 17,7 сағатты құрады. Шешім қабылдауға әйелдердің қатысуын кеңейту мәселелері де одан әрі күш-жігерді талап етеді.

Гендерлік теңдік-бұл адамның негізгі құқықтарының бірі ғана емес, сондай-ақ бейбітшілікке, өркендеуге және орнықты дамуға қол жеткізу үшін қажетті негіз. Соңғы онжылдықтарда ілгерілеушілік болды. Оған әсер еткен тегік, әйелдердің Парламентте жұмыс істеп, жетекші лауазымдарға ие болуы, яғни гендерлік теңдікті қамтамасыз ету үшін Парламентке келген әйелдер әйел теңдігіне қатысты заңдардың сапалы шығуына өз септіктерін тигізді. Бұл әйел теңдігіне қатысты барлық мәселені шешпеді, кемсітушілік заңдар мен әлеуметтік нормаларда әлі де кең таралған, әйелдер саяси басшылықтың барлық деңгейлерінде жеткілікті түрде ұсынылмаған, ал 15 пен 49 жас аралығындағы әрбір бесінші әйел мен қыз жыныстық серіктес тарапынан физикалық немесе жыныстық зорлық-зомбылық туралы хабарлайды. COVID-19 пандемиясының салдары гендерлік теңдік пен әйелдер құқығы саласында қол жеткізілген шектеулі прогресті жоққа шығаруы мүмкін. Коронавирустың өршуі Денсаулық сақтау мен экономикадан бастап қауіпсіздік пен әлеуметтік қорғауға дейінгі барлық салалардағы әйелдер мен қыздардың теңсіздігін күшейтеді.

Әйелдер ойнайды непропорциональную рөлі ден қою бұл вирус, сөз сөйлеген, оның ішінде медициналық бастапқы буын қызметкерлерін және жүзеге асыратын адамдардың үй жағдайында күту. Мектептердің жабылуына және қарт адамдардың қажеттіліктерінің өсуіне байланысты әйелдердің күтімге ақы төленбейтін жұмысының көлемі айтарлықтай өсті. Сондай-ақ, қыз келіншектер COVID-19 экономикалық әсерінен қатты зардап шегеді, өйткені олар қауіпті еңбек нарықтарында пропорционалды емес жұмыс істейді. Әйелдердің шамамен 60%-ы бейресми экономика саласында жұмыс істейді, бұл оларды кедейлікке душар етеді. Пандемия салдары өте қатты әсер етті, қыз келіншектерге қатысты зорлық-зомбылықтың күрт өсуіне әкелді. Қазіргі оқшаулау шараларының арқасында көптеген әйелдер өздерінің зорлаушыларын үйде ұстап алады, олар қысқартулар мен шектеулерден зардап шеккен қызметтерге қол жеткізуге тырысады. Жаңа деректер пандемия басталғаннан бері әйелдер мен қыздарға, әсіресе

тұрмыстық зорлық-зомбылыққа байланысты әйел адамдарға қол көтеру фактілерінің көбейгенін көруге болады[10, 306.].

Қорытынды.

Бұдан басқа, Инновациялық әлеует деңгейі, елдердің бәсекеге қабілеттілігі, қоғам өмірінің барлық салаларында гендерлік теңдікті ілгерілету үшін мемлекеттер қабылдап жатқан күш-жігер арасында тығыз байланыс орнатылған. Гендерлік алшақтық индексында қозғалыс серпіні жаһандық бәсекеге қабілеттілік индексында елдің позициясына ықпал ету әлеуетіне ие. Гендерлік теңдік тұтастай алғанда мемлекеттің бәсекеге қабілеттілік деңгейіне ықпал етуге қабілетті екенін түсіну әлем елдерінің гендерлік тепе-теңдікке қарай ілгерілетудің неғұрлым жоғары қарқынын көрсете бастауына алып келді. Бұған гендерлік теңдікті жетілдіру мақсатында елдердің жандануы аясында ДЭФ гендерлік алшақтық индексында Қазақстан көрсеткіштерінің төмендеуі де дәлел. Бұл тұрғыда әлем елдерінің гендерлік теңдікті ілгерілетуге көбірек тартылуы Қазақстан үшін елдегі гендерлік саясатты жандандыруды талап ететін жаңа сын-тегеурін болып табылады. Осы тұрғыдан алғанда, ҚР Президенті Қ. К. Тоқаевтың бастамалары уақытылы болып шықты. Атап айтқанда, сайлау партиялық тізімдеріне әйелдер мен жастар үшін 30% квота енгізу, зорлау, педофилия, қыз-келіншектерге байланысты тұрмыстық зорлық-зомбылықтарға жазаны қатаңдату, атаулы әлеуметтік көмек бөлудің жаңа тетігін енгізу.

Шынында да, қарап отырсаңыз, қазіргі таңда әйелдер мемлекеттік және саяси құрылымдарға жеткіліксіз қатысады, бірақ посткеңестік кеңістікте кеңінен қолданылатын биліктің «гендерлік вертикалі» бар, онда әйелдер төменгі және орта деңгейлерде, бірақ жоғары лауазымдарда (шешім қабылдау деңгейінде) минималды түрде ұсынылған. Жалпы алғанда, гендерлік теңдік проблемасын талдап, Қазақстан Республикасының гендерлік саясатының қазіргі жай-күйін зерделеп, әйелдерді кемсітушілікті жоюда атқарылған жұмыстың негізінде елдің гендерлік саясаты әлемдік үрдістер бойынша жаңғыртылды және қоғамдық-саяси құрылымдарда және шешімдер қабылдау деңгейінде әйелдердің қатысуын арттырудың маңызды аспектілері бойынша жеткілікті құқықтық база жасалды деп айтуға болады. Осылайша, Қазақстан басқа елдер үшін бағдар және үлгі болуға тиіс.

Әдебиеттер тізімі

- 1 Ахметқалиев Б.Әйелдер құқықтарының тарихи және құқықтық мәселелері <http://infozakon.kz/gov/1954-yelder-utaryny-tarihi-zhne-uty-mseleler.html>. 21 июл 2021
- 2 Поленина С.В. Женщина в обществе: мифы и реалии. Сборник статей. Информания XXI век. 2001. с. 34.
- 3 Национальный доклад Совета по правам человека. Казахстан [Электронный ресурс] - Режим доступа. - URL: <http://www.ohchr.org/EN/HRBodies/UPR/Pages/KZSession20.aspx> (дата обращения 16.09.2014).
- 4 Нуртазина Н.Д. Женщина в традиционном казахском обществе. Введение в теорию гендера: учеб. методический комплекс. Ақыл кітабы, 1999. - с.21
- 5 Қазақтың этнографиялық категориялар, ұғымдар мен атауларының дәстүрлі жүйесі. Энциклопедия. - Алматы 2011. 21-23 беттер.
- 6 Ерлер мен әйелдердің тең құқықтарының және тең мүмкіндіктерінің мемлекеттік кепілдіктері туралы Қазақстан Республикасының Заңы. 8.12.2009 ж.
- 7 А.Ж.Бакытова, Б.Д.Кушкалиев Конституцияны білу – өркениетті өмір нормасы. Х.Досмұхамедов атындағы Атырау МУ Хабаршысы. №3(58) 2020. 105-110 бб.
- 8 Коновалов С., Хасанова Г. Роль ООН в улучшении положения женщин. Алматы, Ақыл кітабы. 2009. с. 3.
- 9 Gender Equality Strategy 2014-2017//United Nations Development Programme. 2014. - с. 30.
- 10 Гендерная политика в Казахстане: состояние и перспективы <https://strategy2050.kz>

ОСНОВНЫЕ ПРИОРИТЕТЫ ГОСУДАРСТВЕННОЙ ПОЛИТИКИ В ОТНОШЕНИИ ЖЕНЩИН

Аннотация. В статье представлен обзор гендерного равенства и обзор современной гендерной политики в Казахстане по основным приоритетам государственной политики в отношении женщин, приведены данные о рейтингах гендерного равенства, проанализирована доля женщин в парламенте на глобальном и национальном уровнях. Определены основные направления концепции гендерной политики в Республике Казахстан. Гендерное равенство - важный компонент в обеспечении активного участия женщин в политической, экономической и социальной жизни страны. Подробно освещена проблема гендерного равенства в социально-политической сфере.

Одним из наиболее актуальных и социально значимых вопросов, стоящих сегодня перед обществом, является гендерная политика. Гендерная политика варьируется от страны к стране. Поддержка гендерной политики является приоритетом в нашей стране. По нашему мнению, чтобы способствовать реализации гендерной политики, закон должен предусматривать определенные льготы для женщин. Мы верим, что если женщинам будет помогать, гендерная политика страны продвинется вперед.

В статье обозначены основные приоритеты государственной политики Республики Казахстан в отношении женщин с использованием трудов отечественных и зарубежных ученых, Конвенции о ликвидации всех форм дискриминации в отношении женщин, Конвенции о правах ребенка, Международная конвенция ООН о расовой дискриминации.

Ключевые слова: гендер, равенство, гендерная политика, женщины, социальная гармония.

THE MAIN PRIORITIES OF STATE POLICY IN RELATION TO WOMEN

Abstract. The article provides an overview of gender equality and an overview of modern gender policy in Kazakhstan on the main priorities of state policy towards women, provides data on the ratings of gender equality, analyzes the proportion of women in parliament at the global and national levels. The main directions of the concept of gender policy in the Republic of Kazakhstan have been determined. Gender equality is an important component in ensuring the active participation of women in the political, economic and social life of the country. The problem of gender equality in the socio-political sphere is highlighted in detail.

One of the most pressing and socially significant issues facing society today is gender policy. Gender policies vary from country to country. Supporting gender policy is a priority in our country. In our opinion, in order to promote the implementation of gender policy, the law should provide for certain benefits for women. We believe that if women are helped, the country's gender policy will move forward.

The article outlines the main priorities of the state policy of the Republic of Kazakhstan towards women using the works of domestic and foreign scientists, the Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women, the Convention on the Rights of the Child, the UN International Convention on Racial Discrimination.

Key words: gender, equality, gender policy, women, social harmony.

References

- 1 Ahmetkaliev B. Aielder kukytarynyn tarihi zhane kutyktyk maseleleri <http://infozakon.kz/gov/1954-yelder-tyaryny-tarihi-zhne-ty-mseleler.html>. 21 iyul 2021
- 2 Polenina S.V. ZhenShina v obshestve: mifi i reali. Sbornik statei. Informasiya XXI vek. 2001. s. 34.
- 3 Nasionalnyi doklad Soveta po pravam shelveka. Kazahstan - URL: <http://www.ohchr.org/EN/HRBodies/UPR/Pages/KZSession20.aspx>
- 4 Nurtazina N.D. Zenshina v tradisionnom kazahskom obshestve. Vvedenie v teoriyu gendera: usheb. metodisheskii kompleks. Akyl kitaby, 1999. - s.21
- 5 Kazaktyn etnografyalyk kategoriyalar, ugymdar men ataularynyn dasturli zhuiesi. Ensiklopediya. - Almaty 2011. 21-23 better.
- 6 Erler men aielderdin ten kukytarynyn zhane ten mumkindikterinin memlekettik kepildikteri turaly Kazahstan Respublikasynyn Zany. 8.12.2009 zh.
- 7 A.Zh.Bakytova, B.D.Kushkaliev Konstitusiyany bilu – orkenietti omir normasy. H.Dosmuhamedov atyndagy Atyrau MU Habarshysy. №3(58) 2020. 105-110 bb.
- 8 Kononov S., Hasanova G. Rol OON v ulushshenii polozheniya zhenshin. Almaty, Akyl kitaby. 2009. s. 3.

9 Gender Equality Strategy 2014-2017//United Nations Development Programme. 2014. - с. 30.

10 Gendernaya politika v Kazahstane: sostoyanie i perspektivy. <https://strategy2050.kz>

Information about authors:

Sanzhan Nysanova - Candidate of historical sciences, jurist, Law teacher at Kh. Dosmukhamedov Atyrau University, Atyrau, Kazakhstan, Student Avenue, 1, e-mail: s.nysanova@asu.edu.kz, <https://orcid.org/0000-0001-8331-626X>

Venera Nauryzova - Master of law, Law teacher at Kh.Dosmukhamedov Atyrau University, Atyrau, Kazakhstan, Student Avenue, 1, e-mail: v.nauryzova@asu.edu.kz, <https://orcid.org/0000-0002-5990-7032>

Zhadyra Zhagypar - Master of law, Law teacher at Kh..Dosmukhamedov Atyrau University, Atyrau, Kazakhstan, Student Avenue, 1, e-mail: zhadyra-06@bk.ru, <https://orcid.org/0000-0003-0462-6468>